

TKP MK

1920-1921

DÖNÜŞ BELGELERİ

YÜCEL DEMİREL

Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı

**SOSYAL
TARİH
YAYINLARI**

TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ
YÜCEL DEMİREL

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Editör: Banu İşlet

Baskıya Hazırlık ve Kapak Düzeni: Filiz Kalkan

Kapak Fotoğrafı: Mustafa Suphi ile Ethem Nejat (TÜSTAV Arşivi)

Birinci Baskı: TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Şubat 2004
İkinci Baskı: TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2026

ISBN: 978-605-4513-99-4

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak
No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363
Şişli-İstanbul
Tel: (+90) 212 237 98 92
<http://www.tustav.org>
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:
Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)
Nispetiye Mah. Birlik Sok. Nevin Arıcan Plaza No: 2
Beşiktaş- İstanbul
Tel: 0212 269 30 00

İÇİNDEKİLER

SUNU.....	11
<i>Türkiye İştirakiyun Teşkilatı Merkezi Heyeti'nin On Dokuzuncu İçtimaı</i>	
<i>19/20 Ağustos 1920.....</i>	<i>17</i>
<i>[Mustafa Suphi'nin Kâzım Karabekir'e Mektubu]</i>	<i>23</i>
<i>Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanı Suphi Yoldaşa</i>	
<i>[Mustafa Kemal'in 26 Ağustos 1920 tarihli mektubu]</i>	<i>25</i>
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Türkiye Komünist Teşkilatlarının	
Bakü'de Yapılan Birinci Kongresi Hakkında Raporu	27
17 Eylül 1920 Birinci İçtima.....	32
18 Eylül 1920 İkinci İçtima	36
20 Eylül 1920 Üçüncü İçtima Bakü.....	38
21 Eylül 1920 Dördüncü İçtima Bakü	40
22 Eylül 1920 Bakü Beşinci İçtima	42
Protokol: 4 22 Eylül 1920	44
25 Eylül 1920 Bakü Altıncı İçtima	45
25 Eylül 1920 İkinci Celse.....	49
Kaçılırlara Serkitabetine.....	50
27 Eylül 1920 Bakü Yedinci İçtima	51
28 Eylül 1920 tarihinde Askeri Hücrenin Tecdid-i Kayıt Muamelesi Protokolü..	67
Türkiye Komünist Fırkası Bakü Bürosu Hücre Azaları Hakkında 30 Eylül 1920	
Tarihinde İcra Edilen Tecdid-i Kayıt Protokolü.....	69
Moskova'da Şark Halkları Komünist Teşkilatları Merkezi Bürosu Reisi Mir	
Seyid Sultan Galiyef Yoldaşa.....	76
Numara İçtima 8 1 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	77
Kaçılırlara Serkitabetine.....	85
Numara 9 4 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü [Gece]	86
Protokol: 1 Bakü 4 Oktabr [Ekim] 1920.....	90
Numara 10 6 Teşrinievvel [Ekim] 1920 – Bakü	91
Bakü 6 Teşrinievvel [Ekim] 1920	95
Numara 11 7 Teşrinievvel [Ekim] 1920 – Bakü	96
11 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Tarihinde Toplanan Dört Kişiden Mürekkep	
Komisyonun Müzakeratını Müşir Zabıtnamesidir.....	98

12 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	100
Anadolu'daki Fırkalar ve Yeşil Ordu Hakkında Malumat	102
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Son Zamanlarda Türkiye'de Gelişen Olaylarla İlgili Raporu	109
Numara 13 14 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	121
Numara 14 15 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	124
Numara 15 17 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	126
17 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Tarihli Merkezi Heyet İçtimasında Merkezi Heyet Tabldotundan Yemek Yemelerine Karar Verilmiş Yoldaşlar Bervec-i Atidir..	127
Teftiş Komisyonu Riyasetine	128
19 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Hücresinin Umumi İçtiması	129
Numara 16 24 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	130
Numara 17 27 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	140
Numara 18 30 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Bakü	143
<i>Mustafa Kemal Paşa'ya Mektup [Kasım 1920]</i>	145
Numara 19 8 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	148
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin TKP'nin Günümüz Koşullarındaki Asgari Programıyla İlgili Kararı 8 Kasım 1920	150
Taşkent Komünist Fırkası Heyet-i Riyasetine	154
Numara 20 13 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	156
Numara 21 15 Teşrinisani [Kasım] 1920	159
Numara 22 16/17 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	161
Numara 23 17 Teşrinisani [Kasım] 1920-Bakü	170
Doğu Halkları Propaganda ve Faaliyet Sovyeti'ne	181
Numara 24 19 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	186
Türkiye Komünist Fırkası Merkez Heyet Riyasetine Daklad	202
Numara 25 22 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	210
Numara 26 23 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	215
Protokol Numara 26 Türkiye Komünist Fırkası Merkez Heyeti'nin 23 Teşrinisa- ni [Kasım] 1920 İçtiması	219
Numara 27 24 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	220
Numara 28 25 Teşrinisani [Kasım] 1920 Bakü	226
<i>28.11.1920 Kafkasya Bürosu'na</i>	228
1 Teşrinievvel [Ekim] 1920 Tarih ve 8 Numaralı İçtimanın Harici Büro'ya Ait Kararı	229
2 Kânunuevvel [Aralık] 1920 Bakü	231
Harici Büro'ya 2075 / 4 Kânunuevvel [Aralık] 1920	232
6 Kânunuevvel [Aralık] 1920 Bakü	233
9 Kânunuevvel [Aralık] 1920 Bakü	236
Komisyonun 10 Kânunuevvel [Aralık] 1920 Tarihli İçtimasında Verilen Karardır	238

10 Kânunuevvel [Aralık] 1920 Cuma Bakü Hücresi İçtimai.....	239
13 Kânunuevvel [Aralık] 1920	243
Harici Büro Heyet-i İdare Kararları	244
15 Kânunuevvel [Aralık] 1920'de Heyet-i Merkeziye Kararı.....	245
15 Dekabr [Aralık] 1920'da Yaçeykanın [Hücrenin] Umumi İçtimai	246
16 Aralık 1920 Danışma Toplantısı	247
18 Kânunuevvel [Aralık] 1920	248
Harici Büro Riyasetine.....	253
26 Kasım 1920 Tarihinde Memuren Anadolu'ya Gönderilen	
TKP MK Özel Komisyonu'nun Raporu.....	255
Türkiye Komünist Fırkası Harici Büro Heyet-i Merkeziyesi'ne	258
Merkezi Heyet'in Hareketi	259
23-12-1920 Numara 4	262
İsmail Hakkı Yoldaşın Alimov'u Gücendirme Konusundaki Açıklaması	264
29-12-1921 Numara 5 Harici Büro İçtimai.....	265
Merkezi Heyet Bakü'ye Geldikten Sonra	
Teşkilatın ve Fırkanın Başlıca İcraatı.....	267
1/1/1921	271
[Ali Fuat Paşa'nın 2 Ocak 1921'de Kars'ta Mustafa Suphi ile Yaptığı Görüşmede Mustafa Suphi'nin Söyledikleri]	272
Ulusal Savunma [Müdafaa-i Milliye] Davasına İhanet	273
No. 1053 Türkiye Komünist Partisi MK Başkanı'nun Türkiye Komünist Partisi MK Dış Büro Başkanı İsmail Hakkı'ya TBMM Hükümetinin Ermenistan konusundaki tutumunu destekleyen mektubu	274
No. 1058 Türkiye Komünist Partisi MK Dış Büro Başkanı İsmail Hakkı'nın RKP(b) MK Kafkasya Bürosu üyesi M. Okucava'ya TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı'nın Mdivani ile Eliava'ya toprak sorunlarının Türkler yararına çözümünde yardımcı olmaları çağrısına dair malumatı	275
Bakü'de İsmail Hakkı Yoldaş.....	276
Karakilise Heyet Reisi Vasıtasıyla Nazmi, Cevat Yoldaşlara Karargâh 4/1/37	280
Kars, 5 Kânunusani [Ocak] 1921	281
TKP MK Dış Bürosu'nun 5 Ocak 1921 Tarihli Toplantısı	283
Hücre Konferansı 6 Ocak 1921.....	284
6/1/1921	285
10/10/1921 Harici Büro İçtimai	286
13/1/1921 İçtimai'de Karar	288
14/1/1921	289
İçtima 15/1/1921	290
15/1/1921	295
Anadolu'dan Son Haberler	296
27 Kânunusani [Ocak] 1921	298

30/1/1921 Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Harici Bürosu	299
TKP Komite Hücresi'nin 30 Ocak 1921 Toplantısı Protokol	300
3/2/1921 Tarih ve 13 Numaralı Harici Büro Kararı	301
TKP MK Dış Bürosu'nun 3 Şubat 1921 Tarihli Toplantısının Protokol Özeti .	302
Türkiye Komünist Partisi Dış Büro Parti Hücresi Türk Alayı ve Parti Okulu	
Öğrencileri Parti Hücresi 6 Şubat 1921 Toplantısı	303
7/2/1921 ve 15 Numaralı Karar	304
9/2/1921 İçtimasında Abid Alimof Yoldaşın [Kars'tan Avdetteki] Dakladı	305
9/2/1921 16 Numaralı Karar	309
12 Şubat 1921	310
Tebliğat ve Neşriyat Şubesi'nin Vezaifine Ait Talimat	312
Harici Büro İstihbarat Şubesi'ne Ait Talimat.....	313
Harici Büro İdare-i Dahiliye Nizamnamesi	316
14/2/1921 İçtima Numara 18	318
14/2/1921 Ne Suretle Çalışacağım?.....	320
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Harici Bürosu Seyit Masum	
Yoldaşa 10/2/1921 ve 17 Numaralı Karar.....	322
İşçiler Komitesi'nin 15 Şubat 1921'deki Kararı	323
Nizamname ve Talimat ve Evamir Müsveddeleri / 16 Şubat 1921	325
17/2/1921 İçtima	331
Numara 20 19/2/1921 İçtimasında Tuapse'den Avdet Eden Mesut Zeki ve Naciye	
Yoldaşların <i>Dakladıdır</i>	339
20/2/1921 İçtimaı	343
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin	
Harici Bürosu 22 Şubat 1921	344
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Harici Bürosu	24/2/1921 .
TKP MK Dış Bürosu'nun Aralık ve Ocak, Şubat 1921	
Üç Aylık Faaliyet Raporu.....	354
1 Mart 1921 Harici Büro Hesabatı.....	358
Numara 26 Rabıta ve İstihbarat Şubesi Müdüriyetine 3 Mart 1921	364
3 Mart 1921	365
5 Mart 1921 Miting	371
Doğu Halkları Propaganda ve Faaliyet Kurulu Başkanlığı'na	372
25 Mart 1921	374
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin	
Harici Bürosu 2 Nisan 1921	376
11/12 Nisan 1921 İclası.....	378
12 Nisan 1921	383
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin	
Harici Bürosu 15 Nisan 1921	386

Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Harici Bürosu Fuat Mesti ve Polat Ali Yoldaşlara.....	388
Malumat Şubesi'ne	392
Süleyman Nuri Yoldaşa.....	393
24 Nisan 1921	395
<i>Türkiye Komünist Partisi'nin Teşkilat Bürosunun Organizasyon Planı</i>	396
21 Mayıs 1921.....	398
Türkiye Komünist Partisi Örgüt Bürosu Temsilcileri ve Delegeleri Salih Zeki ve Süleyman Nuri Dilekçe.....	400
Komintern Yürütme Komitesi'ne Türkiye Komünist Partisi Örgüt Bürosu Temsilcileri ve Delegeleri Salih Zeki ve Süleyman Nuri Dilekçe	401
<i>Komintern Yürütme Kurulu'na</i>	403
<i>III. Komintern Yürütme Komitesi'ne</i>	406
<i>Türkiye Komünist Fırkası Teşkilat Bürosu Batum Heyetine! 27 Eylül</i>	409
<i>TKF Teşkilât Bürosunun Batum Heyetine 28 Eylül</i>	411
<i>Numara 469 Bakü 9 Teşrinievvel 921 T.K.F.T.B. Batum Heyetine</i>	415
<i>Numara 370 Bakü 18 Teşrinievvel 921 T.K.F.T.B. Batum Heyetine!</i>	417
<i>20 Teşrinievvel 1921 Numara 371 Türkiye Komünist Fırkası Teşkilat Bürosu T.K.F.T.B. Batum Heyetine</i>	419
Abdülkadir Yoldaşın Layihası Kopyası	420
<i>Bakü 1 Teşrinievvel 1921 Ahıska'da Türkiye Komünistleri Gurubuna!</i>	430
<i>Türkiye Komünist Fırkası Teşkilat Bürosu Batum Heyetine!</i>	432
<i>4 Kasım 1921 Batum</i>	434
<i>T.K.F. Batum Teşkilat Bürosunun faaliyeti hakkında müfredatlı rapor</i>	437
Süleyman Nuri'nin Raporu (TKP MK Üyesi)	441
Doğu Komisyonu'na.....	446
<i>Türkiye Komünist Partisi Batum Hücresinin 2 Aralık 1921 Tarihli Olağanüstü Genel Toplantısı PROTOKOLÜ No 12</i>	453
<i>Protokol 12.12.1921</i>	455
<i>Gürcistan Komünist Fırkası Merkezî Komitesi Huzuruna</i>	457

EKLER

EK 1	458
Türk Komünist Partisi'nin Merkez Komite Memur Listesi.....	458
Türk Komünist Partisi'nin Merkez Komite Memur Listesi	460
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Memurin ve Müstahdemin Esami Cetveli	461
Harbi Şube	468
Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziye Kançılıaryasının Nöbete Kalma Vazifesini İcra Edecek Yoldaşların Listesi	469

Don ve Gömlek Alacak Olan Matbuat ve Tebligat Şubesi'nde �alışan Yoldaşların Esamisini Mübeyyin Cetveldir	470
Don ve Gömlek Alan Yoldaşların Esamisini Mübeyyin Cetveldir	471
Kızıl Asker Kamunist Fırkası'na Kayıt ve Kabul Edilenlerin Esamisi	472
Türk Kom�n�st Fırkası Azaları	477
EK 2	483
Stalin'in Katılımıyla Yapılan Toplantı Tutanağından ��z�lebilenler	483
EK 3	487
T.K.F. Tarafından Türkiye Şark Cephesi Harek�t-ı Harbiyesine Dair Mezk�r Cepheden Alınan En Son Malumattır	487
EK 4	489
EK 5	495
EK 6	503
Fırkanın Türkiye'deki Faaliyet Programı	503
EK 7	509
Merkezi Heyet Tarafından Yazılmış Bazı Mektup Müsveddeleri	509
EK 8	511
EK 9	513
EK 10	517
TKP Merkez Komitesi Dış Bürosu �alışanlarının Listesi	517
TKP MK Dış Büro �yeleri ve �alışanlarının Ocak 1921 Maař Listesi	517

SUNU

TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ ilk olarak 2004 yılında 2 cilt halinde yayınlandı. Bu kez kitapta yer alan tüm belge transliterasyonları Banu İşlet tarafından gözden geçirilerek ve 27 yeni belge eklenerek tek kitap halinde sunuyoruz; yeni belgeler kitapta başlık ve metin olarak *italik* yazıyla veriliyor.

Aradan geçen yıllar içinde TÜSTAV, TÜSTAV TKP Arşiv Fonu altında bulunan Komintern Arşiv Fonu'nda⁽¹⁾ yer alan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları'nın faaliyetleriyle ilgili belgeleri de kitaplaştırarak yayınladı: *Haziran-Eylül 1920 Türkiye Halk İştirakiyûn Teşkilâtı*⁽²⁾ ve *Bakû/10-16 Eylül 1920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi)*⁽³⁾. Bunların yanı sıra 15'lerin katledilmelerinin 2. yıl dönümünde yayınlanan *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*⁽⁴⁾ ile 15. yıl dönümünde yayınlanan *15'ler Hatırası*⁽⁵⁾; *Mustafa Suphiler (Şahsi Dosyası-Değerlendirmeler-Anmalar)*⁽⁶⁾, *1920-21'ler Türkiye'si ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü Sempozyumu*⁽⁷⁾, *Yeni Dünya Bakü Sayıları*⁽⁸⁾ yayınlandı. Ayrıca *Mustafa Suphi Toplu Yazılar*⁽⁹⁾, *Mustafa Suphi – İlk Yazılar (1908-1913)*⁽¹⁰⁾ kitaplarının yanı sıra Mustafa Suphi'nin Fransızca'dan çevirdiği Fransız sosyolog Célestin Bouglé'in *İlm-i İçtimai Nedir?*⁽¹¹⁾ kitabının transliterasyonu çıktı.

¹ <https://www.tustav.org/e-arsiv/tkp-arsiv-fonu/komintern-arsiv-fonu/>

² Derleyen: Banu İşlet – Cemile Moraloğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, 2008.

³ Derleyen: Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008.

⁴ Derleyen: Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2021.

⁵ Mete Tunçay, Sosyal Tarih Yayınları, 2020.

⁶ Derleyen: Banu İşlet – Cemile Moraloğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, 2020.

⁷ TÜSTAV Yayınları, 2005.

⁸ Yayına Hazırlayanlar: Emel Akal – Mustafa Çulfaz, Sosyal Tarih Yayınları, 2022.

⁹ Hamit Erdem – H. Baha Coşkun, Sosyal Tarih Yayınları, 2025

¹⁰ Transliterasyon: Fadime Ersin, Baha Coşkun, Hamit Erdem, Sosyal Tarih Yayınları, 2021.

¹¹ Transliterasyon: Hamit Erdem, Sosyal Tarih Yayınları, 2022.

Dönüş Belgeleri kitabının ilk baskısının Sunu'sunda şöyle yazmıştık: “Birinci nokta: TÜSTAV’ın arşivlerle ilgili yaptığı yayıncılık, arşivlerini tüketmeye değil, arşivlerine dönük ilgiyi artırmaya yöneliktir... Umuyoruz ki, TÜSTAV Yayınları’nın arşiv belgelerine dayalı kitapları çoğaldıkça, araştırmacıların bu arşive duydukları ilgi de artacaktır.” Gerçekten yıllar içinde TÜSTAV arşivlerine ve yayınlarına dayalı araştırma kitaplarının, yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısı yüzlerle ifade edilir hale geldi. “İkinci nokta: Bu kitaplardaki belgeler nasıl seçilerek biraraya getiriliyor... Her kitapla ilgili olarak, imkânlarımız elverdiği kadarıyla, o zaman dilimindeki tüm Eski Türkçe, Rusça, Fransızca belgeleri gözden geçirmek ve ilgili olabileceğini düşündüklerimizin transliterasyon ve çevirilerini yapmak gerektiğini gördük. Bu çalışma boyunca... aynı konuda birden çok tutanak veya belgeyi farklı kümeler içinde bulduk... toplantı tutanaklarının temize çekilmiş metinlerini esas aldık ve köşeli parantez, yani [] işaretleri arasına bu konudaki diğer belgelerde, tutulmuş notlarda vb. yer alan hususları ekledik. Ayrıca metinde olmayan bizim eklediğimiz kelimeleri de [] ile, okunamayanları [.....] ile gösterdik. Metinde boş bırakılan yerleri aynı şekilde boş bıraktık. Yabancı kelimeler italik yazıldı ve açıklamasına dipnotla yer verildi. Bu kitapta TÜSTAV TKP Arşiv Fonu altında bulunan Komintern Arşiv Fonu’nda yer alan şu belge kümeleri yer alıyor:

Eski Türkçe: CD No: 8 Klasör No: 10_36, Belge No: 190-662 arası; CD No: 8 Klasör No: 11_36 Belge No: 33-515 arası; CD No: 10 Klasör No: 1_13_36 Belge No: 411-679 arası; CD No: 13 Klasör No: 18_36 Belge No: 3-685 arası; CD No: 36 Klasör No: 1_2 Belge No: 106-114 arası.

Rusça: CD No: 12 Klasör No: 17_36 Belge No: 467 vd.; CD No: 13 Klasör No: 18_36 Belge No: 63-716 arası; CD No: 25B Klasör No: 31_36 Belge No: 384-510 arası.”

Yine 1. baskının Sunu'sunda belirttiğimiz gibi, “gerek Eski Türkçeden transliterasyonlarda, gerekse Rusçadan çevirilerde kişi ve yer adları en tereddütlü konuyu oluşturduğundan” bu baskıda da kişi ve yer adları dizinine maalesef yer veremiyoruz.

Yücel Demirel, yıllardır başta Tarih Vakfı olmak üzere birçok kurum-da Osmanlıca dersleri verdi, veriyor; bu süreç boyunca artık binlerle ifade edilebilecek insanı yetiştirdi. Mart 2000’de başlayan TÜSTAV TKP Arşiv Fonu altında bulunan Komintern Arşiv Fonu belgelerinin transliterasyonu-

nun mutfağında, kendisinin yetiştirmekten gurur duyduğu öğrencilerinden bir ekip, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Cemile Morahioğlu Kesim, Mine Özaltın, Işık Serçen Okçuoğlu ve Banu İşlet yer alıyor. Vakfımızın yayınladığı ve yayınlayacağı transliterasyon belge içeren çalışmaların birkaçı dışında hepsinde Yücel Demirel ile birlikte bu arkadaşlarımızın büyük emekleri var. Kendilerinin, en küçük bir karşılık beklemezsizin verdikleri bu paha biçilmez 25 yılı aşkın emeğe, tüm Türkiye işçi ve sol hareket tarihi araştırmacıları ve severleri adına teşekkürü bir borç biliyoruz.

Öte yandan bu kitapta yer alan ve sadece Eski Türkçe belgeleri tamamlamak üzere kullandığımız Rusça belgelerin çevirilerini yapan Fatma Arıkan'a ve Rüstem Aziz'e ayrıca teşekkür ediyoruz.

Ocak 2026
Erden Akbulut

Türkiye İştirakiyun Teşkilatı Merkezi Heyeti'nin
On Dokuzuncu İçtimai
19/20 Ağustos 920

Reis: Mustafa Suphi yoldaş; hazır bulunan azalar: Mehmet Emin, Abid Alim, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet.

Anadolu'dan yeni gelen Yusuf Ziya yoldaş,

Ruzname-i Müzakerat

Anadolu'dan gelen Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı.

1- Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı:

Tiflis'te Kirof yoldaş ile görüştüm. Kendisi mütefekkir bir zat. Kendisine Anadolu vaziyeti hakkında malumat verdim. Bir an evvel Anadolu'ya muavenet edilmesine kani olduğunu ve Anadolu'nun Şark inkılabında pek mühim bir mevkii olacağını söyledi. [Arkadaşlardan] Kirof'u elden bırakmamayı rica edeceğim. Tiflis'ten Ahıska'ya, oradan da Acara'ya gittim. Buralarda yalnız kuryelik¹² yapan arkadaşlarımız var. Onlar ile irtibat tesis ettim. O zamanlar Acaralılar Gürcüler ile mütareke yapmak istiyordular. Ben de bu müzakerelere iştirak ettim. Kendi aralarına sokmamak üzere mütareke yapıp Batum'a gitmelerine mani olmamalarını söyledim. Çünkü Batum demiryolunu işgal veya diğer taraftan Batum üzerine yürümek istenilirse Gürcülerin büyük kuvvetlerle bulundukları mahalleri zapt etmek isteyeceklerini ve netice itibarıyla vaziyetin vahimleşeceğini söyledim. Kırmızı Ordu namıyla da çıkış yapabileceklerini söylüyorlardı. Şimdilik ona da imkân müsait olmadığını ve teşkilatlarını muhafaza ederek bir müddet daha intizar etmelerini tavsiye ettim.

Batum civarındaki teşkilata biraz yardım etmekle Antant ile Ermenistan ve Gürcistan arasındaki muvasalayı kesmek mümkün olacak. Oralardaki kuvvetlerle Kars istikametinden yapılacak müşterek bir hareket işlerin bir an evvel düzelmesine büyük bir tesiri olacak. Bu hususta müdavele-i eşkârda bulunmak üzere bana salahiyet verdiler. Ve bu işleri İştirakiyun Teşkilatı Merkezi Heyeti ile görüşerek takip etmemi söylediler.

¹² (Rus.) kurye.

Şahsat'ta İsa Bey namında birisinin teşkilatı var. Bize karşı fevkalade muhabbet besliyorlar. Gürcüler kendisini tevkif etmek istedi fakat üç dört [yüz] kişi maiyeti ile dağa çıkarak Gürcülere mukavemet etti. [En sonra Gürcü hükümeti kendisini takipten vazgeçti.] Gürcüler Batum'u tamamıyla elde tutamıyorlar çünkü arz ettiğim gibi etrafından daima izaç olunuyorlar. [Gürcüler buraların Anadolu ile irtibatını kesmek istiyorlar. Fakat ben bunlara mani oldum.] Oradaki kuvvetlerin Azerbaycan ile muhabere tesis edebilmeleri için bir şifre tertip ettim. Bir suretini Kirof'a ve diğer suretini de Suphi yoldaşa gönderdim.

Ardanuş ve civarı tamamıyla Gürcüler tarafından tutulmuş. Oltu teşkilatımız betaetimiz yüzünden gevşemiş. Oltu kazasının yarısını Ermeniler almışlar ve girdikleri yerlerde Türk unsurunu tamamıyla imha etmişler. [Ermeniler civardaki Kürtleri elde etmeye muvaffak olarak Türkleri istedikleri gibi katliam etmeye maatteessüf muvaffak olabilmışler.] Oltu'da iki top ve beş mitralyözümüz var idi, onları da Ermeniler almışlar.

Batum'daki milli şura Rus Bolşevikleri ile temasta bulundukları gibi diğer taraftan da İngilizlerle münasebatta bulunuyorlar. Bunlar vasıtasıyla İngilizlerin yeni bir planı elde edildi. Bu planda İngilizler Gürcistan ve Ermenistan'a gayet büyük arazi vaat ediyorlar.

Gürcistan Azerbaycan'ın mühim yerlerini almakla beraber diğer taraftan Ermeniler Çulka'ya gidecek ve o tarikle altı vilayeti zapt ettikten sonra İran'daki Şahsevenler ile birleşerek Bakü üzerine taarruz edecekler. Nahçıvan-Beyazıt yolunu tutarak da Ruslarla Türklerin irtibatını kat edecekler. Ermenilerin muvaffakiyetini teshil için Anadolu'nun muhtelif mahallerinden İngilizler ve Yunanlılar taarruzda bulunacaklar. Bu suretle Bakü alınarak İran'ı Ruslardan kurtarmak ve Anadolu'yu da ezmek mümkün olacak.

Oltu'dan geçtikten sonra kolorduya telefon ettim. Hamasti Yaylası'nı dokuz saat hayvan ve otomobil ile giderek nısfülleyle Hasankale'ye yetiştim. Kâzım Karabekir Paşa bana intizar ediyordu. Kendisini bedbin ve pek müteessir gördüm. Vaziyeti tamamıyla izah ettim ve şifreyi verdim. Buradaki yanlış hareketlerin hangi sebeplerden meydana geldiğini, Gence ve Karabağ hadisatını ve Nuri Paşa meselesini anlattım. Bu hadise ve yanlış hareketlere çok müteessir oldu. Kendisine istikbal için ümitler vererek müsterih etmeye muvaffak oldum. Garbi Anadolu'da Yunan ve İngilizlerin taarruz ettiklerini ve bu havalide Ermenilerin vaziyeti bir türlü tayin edemediği cihetle şark ordusunu garba nakletmek kabil olamadığını ve Anadolu'ya yapılacak muavenetin süratle icrası lazım olduğunu söyledi. Arazi hakkında bir kanun çıkarılarak bütün arazinin köylüye verileceğini, ahalinin ekseriyeti asker ve

rençber olduğundan hakimiyetin bu zümrenin eline geçmesiyle memleketin müteessir olmayacağını, Vilayet-i Sitte'de yapılacak inkılabı üzerine alacağını söyledi.

[Erzurum'da yetim çocuklardan dört alay teşekkül etmiş ve alayın birisinin fahri kumandanı da kendisi. Bir amele inkılap ordusunun vücuda gelebileceğinden bahsetti.]

Oralardan gelen aksi inkılapçılar güya Kırmızı Ordu'nun Ermenilerle beraber çalıştığı, okumak yazmak bilen herkesin tenkil edildiği yolunda fena propaganda yapıyorlarmış. Hududa civar bulunan köylüler bunun üzerine dahile gitmek istiyorlarmış. Bu hali anlayan aşiretler de dahile gitmeye başlamışlar. Bu sebeple cephenin boş kalmaya mahkûm bir vaziyete gireceği muhtemel, bu aksi propagandaların askerler arasında da galeyana mucip olduğunu söyledi. O vakitler Rus Kırmızı Ordusu ile henüz irtibat tesis edilmediğinden bu irtibatın bir an evvel tesisini istiyordu.

Suphi yoldaşı gıyaben tanıdığını ve bütün ümitlerinin İştirakiyun Teşkilatı'nda olduğunu, memleketin pek tehlikeli bu ânında mütekabil emniyetle çalışılarak bir an evvel muavenet-i fiiliyede bulunmaya tavassut edilmesini rica ettiler.

Ermenilerin Nahçıvan ve civarındaki köyleri işgal etmeleri üzerine oralardan hicret eden dört yüz bini mütecaviz ahali İran dahiline çekilmiş ve İran'a götürdükleri pek az miktardaki eşyaları da Makû Hanlığı tarafından talan edilmiş, hepsi aç ve sefil, her gün yüzlerce kişi sefaletten ölüyor. Nahçıvan ve civarındaki köylerin ahalisinden hiç kimse kalmamış. Ermenilerin bu havalide yapmış oldukları mezalimden çok müteessir idiler. [Kızıl Ordu ile bir an evvel irtibatın teminini düşünüyorlardı.]

Hilmi yoldaş ve rüfekaşı evvelce Nahçıvan'da revkom⁽¹³⁾ teşkil etmişler, fakat Ermenilerin Gerus'u işgal etmeleri üzerine onlar da ahali ile beraber çekilmişler. Hilmi yoldaşa Beyazıt'ta tesadüf ettim. Salih Zeki'nin Erzurum'dan Ankara'ya hareket ettiğini de orada öğrendim. [Karakilise'ye vardığım zaman zabitan yapılan fena propaganda neticesi pek meysus idi. Alay kumandanı Hilmi Bey kendileri ile görüşmemi teklif ettiler. Onlarla görüştüm, Kafkasya'daki vaziyeti anlattım. Kendilerini müteselli ettim ve birkaç tanesi benimle Beyazıt'a geldi. Orada Salih Zeki ile de görüştüm.] Biz Beyazıt'ta iken Kırmızı Ordu'nun Nahçıvan'a girdiğini haber aldık, derhal irtibat tesis etmek üzere hareket ettik. Bizimle beraber bir de erkânıharp zabiti vardı. Nahçıvan'da Halil Paşa'ya tesadüf edildiğinden erkânıharbin geriye gitmesi kararlaştırıldı ve avdet etti.

¹³ (Rus.) ihtilal komitesi.

Ağustos birde On Birinci Fırka'dan sekiz yüz kişilik bir kıta-i askeriye Nahçıvan'a geldi ve Kırmızı Ordu ile ilk temas burada başladı. Her iki askerin görüşmesi pek samimi oldu, müteakıl resmigeçit yapıldı. Resmi görüşülüp geçitten sonra hususi musahabe başladı. Bu merasim ahali üzerinde pek büyük tesir yaptı. Bu samimi görüşülmek Anadolu'daki aksi propagandaları tekzip etti. Nahçıvan'da yolumuzun kesilmesi üzerine [ileri geçemedik] Bakü istikametine hareket ederek bir müddet orada intizar ettik, yerli ahaliden bir yaçeyka⁽¹⁴⁾ tesis ettik. Hilmi yoldaş ve rüfekaşı orada çok faaliyette bulundular. İki ordunun birleşmesini istemeyen han ve beyler, Osmanlı ordusu talana kalktı, diye propaganda yapmaya başladılar. Ben bu işi hemen takip ettim. Kırmızı Ordu ile Osmanlı ordusu arasında bir ihtilaf çıkarılmak istenildiği anlaşıldı. Bu yanlışlığı da hallettik.

Bütün ümidinizi Rus Kırmızı Ordusu'ndan bekleyiniz diye Kâzım Paşa'nın neşrettiği beyanname halk üzerinde pek iyi tesir etti.

Nahçıvan'dan gelen müfrezenin kumandanı Veysel Efendi'nin oradaki Rus kumandanı ile mülakatında hazır bulundum. Veysel Efendi doğrudan doğruya Nahçıvan'daki Rus Kırmızı Ordusu müfrezesinin kumandanı emrine geldiğini söyledi. Kumandan cevaben, her ikimiz de kumandanız, yapacağımız işleri şura usulü ile yaparız, dedi. Bunun için Nahçıvan'ın sağ cenahını Ruslar ve sol cenahını Türkler aldı. Müştereken keşif kolları çıkardılar, birkaç defa Ermenilerle müsademe oldu.

Nahçıvan'da köylerde kimse kalmadığından askerler lazım olan erzaki revkom delaletiyle kendileri toplayıp bu suretle işlerini temin ediyorlar.

Halil Paşa ile Nahçıvan'da görüştüğümüz zaman kendisi İran harekâtının İran Azerbaycan'ı üzerinden yapılması kolay olacağını söyledi. Çünkü İran Azerbaycan'ında ahali daha kesif olduğu ve oradaki han ve beylerden son derecede müşteki olduklarından inkılabın bu sahada kolaylıkla meydana geleceğini söylüyor ve oradaki ahaliden gelmesi için müteaddit mektuplar aldığını ve Bakü'deki esir Türk askerleri gönderilirse bir an evvel taarruza geçebileceğini söylüyor.

Anadolu'da hariçten ziyade dahili kıyâmlar da var. Bu kıyâmlar en ziyade muhafazakârlar tarafından yapılıyor. Ahaliye, İstanbul'u kurtaracağız, tarzında teşvikat ve propaganda yapılıyor ve ahali bu fikir yolunda harekete geçiyor.

Ahali arasında İttihat ve Terakki fikri ölmüş denilebilir, hatta İttihat ve Terakki ile alakası olanları bile işe karıştırmak istemiyorlar. Evvelden beri İttihat ve Terakki Fırkası faaliyetine iştirak eden Oltu'da Halil Bey namında

¹⁴ (Rus.) hücre.

birisi, oradaki faaliyetlere her ne kadar iştirak etmek istemiş ise de kabul edilmemiş. Ve hatta Bakü 'de bulunan İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi aza-yı sabıkasından Küçük Talat'ı da eski İttihatçı ve lekeli olması dolayısıyla hiçbir işe yaramayacağını Kâzım Paşa söyledi. Bundan anlaşılıyor ki İttihatçıları kendi işlerine karıştırmak istemiyorlar. Vilayat-ı şarkiyede Türklerle meskûn olan yerler kâmilten ekilmiş, Kürtlerin aşiret olarak bulundukları yer o derece mezruh değil.

Anadolu'da şeker, manifatura ve buna mümasil hariçten gelen eşya nadir ve pahalı, mahsulat iyi. Kürt aşiretleri Ermenilerin taarruz-ı muhtemeline karşı müdafaa vaziyetindedir. Kör Hüseyin Paşa on bin kişilik bir kuvvet ile orduya muavenet edeceğini vaat etmiş. Anadolu'da birtakım yalan yanlış haberler işaa eden eski Müsavatçı generallerinden Zeynalof ve arkadaşları ve Bakü'de evvelce polis müdürlüğü eden Bahattin namında birisi kâmilten Erzurum'da Kara Kâzım Paşa'nın emriyle tevkif edilmişlerdir.

Erzurum'da bulunan Nuri Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine Ankara nezareti altında gönderilmiş ve kendisinden Kafkasya'daki işleri hakkında rapor talep edilmiş. Her ne kadar vermekten imtina etmiş ise de bilahare yazmaya mecbur olmuş ve kendisi taht-ı nezarette Ankara'ya gönderilmiş.

Batum civarındaki teşkilata biraz yardım etmekle Antant ile Ermenistan ve Gürcistan arasındaki muvasalatı kesmek mümkün olacak. Ermenistan ve Gürcistan'ı o taraftan sıkıştırmak lazım geliyor. Oradan ve Kars istikametine yapılacak müşterek bir hareket bütün bu işlerin düzelmesine büyük bir yardımcı olacak. Bu hususta müdavele-i efkârda bulunmak üzere bana salahiyet verdiler ve bu işleri teşkilat merkezi ile görüşerek takip etmemi söylediler.]

Kâzım Paşa bazı komünist arkadaşların Millet Meclisi'ne dahil olmasını teklif ve rica etti. Anadolu'nun muhtelif mahallerinde komünizm hakkında yalan yanlış birtakım haberler şayi oluyor. Ankara'da teşkilatın faal bir kısmı bulunursa böyle suitefehhümlerin izale edilebileceğini beyan etti.

Anadolu ordusunun ihtiyacatını bervech-i ati söylediler:

- 1- Para, altmış bin tüfek ve cephane, top.*
- 2- Çamaşır, gazyağı, benzin.*
- 3- Bakü ile daimi muhaberede bulunmak üzere bir telsiz telgraf ve irtibat zabitleri tahsisi.*

4- Müslüman unsurlardan mürekkep Anadolu dahiline bir kızıl müfrezenin izamı.

5- Anadolu'ya gönderilecek memurlar[ın] biraz ihtiyatkâr bulunmaları ve müstakil hareketlerden içtinap etmeleri.

Ayın onunda dağ yolunun açılması üzerine ben hareket ettim, oradaki arkadaşlar da gelecekler.

Karar:

Yusuf Ziya yoldaşın söylediği sözler malumat kabilinden telakki edilerek bu malumat, alınan diğer haberlerle beraber merkezi Rusya'ya bildirilmesi ve evvelce ittihaz edilen karar mucibince vaziyet hakkında kati ve vâzıh malumat istenilmesi.

Yusuf Ziya yoldaşın kendisine mevdu işleri hüsn-i surette ve süratle ifa ettiğinden kendisine teşkilat namına teşekkür olunur.

Reis: Mustafa Suphi

Lütfü

Nazmi

İsmail